

Frivillige Menighedsraad i Ribe Amt

II.

Af F. Elle Jensen.

Efter at have skrevet min Artikel om de frivillige Menighedsråd i det sydvestlige Jylland¹⁾, blev jeg opmærksom på, at der i Bispearkiverne ligger et hidtil ubenyttet og for mig paa dette Tidspunkt ukendt Stof til Belysning af den Modtagelse, det Hallske Cirkulære af 24/9 1856 fik rundt om i Landet. Naar jeg nu derudfra prøver at redegøre for, hvorledes det gik i de østlige Egne af Ribe Amt, beder jeg om, at man vil opfatte det som en Videreførelse af min tidligere Afhandling, saa at jeg her kan nøjes med at henvise til dennes indledende Bemærkninger, idet jeg gaar lige til Sagen.²⁾

Mens der dog blev oprettet en Del Menighedsraad i Skads, Øster og Vester Herreder, er Forholdet et helt andet, naar vi ser paa Resultaterne i de østlige Herreder, Gørding, Jerlev, Slaugs og Anst. Desværre har vi kun i et Par enkelte Tilfælde Indberetninger fra de Pastorater, hvor der intet skete, saa vi ikke ved noget positivt om Bevæggrunden til de manges Tilbageholdenhed, hvad enten det nu kan

skyldes, at Præsterne mundtligt har givet Provst eller Biskop Besked derom, eller Aarsagen er, at man slet ikke har følt sig forpligtet til at indsende nogen Beretning, eftersom Raadene jo ikke var paabudt, og det var lagt i Befolkningens egen Haand at tage Stilling til det ministerielle Cirkulære. Man er derfor kun henvist til Formodninger, men man tager næppe fejl ved at tro, at det har været de samme Indvendinger, som man møder i det nordlige Provsti, der ogsaa her overalt har gjort sig gældende og det i den Grad, at Præsterne overfor den Uvilje og Mangel paa Interesse, der kom til Orde, hurtigt har opgivet at arbejde videre med Sagen.

De to Pastorater, der svarede nej, er Jernved og Hjarup. Fra det første skriver Pastor Løwe (d. 17/1 1857), at der her intet er at gøre, da der hverken er Trang eller Modenhed nok i Menigheden, og det ikke vil være muligt at finde de rette Mænd til at indtræde i et Raad, som det foreslaaede. Hvad Hjarup angaar, var det andre Forhold, der gjorde sig gældende, men herom senere.

At Provsten for de fire Herreder, Ramsing i Darum, heller ikke var begejstret for Cirkulæret, ses af de Bemærkninger, han knytter til sin Indberetning til Biskop Daugaard (d. 25/2 1857). Det hedder heri, at han har bekendtgjort det i Kirkerne, men at det ikke er blevet modtaget med synderlig Interesse, da Tidens religiøse og politiske Bevægelser kun saare lidet har paavirket Gemytterne, saa hverken Sekterere eller Agitatorer har kunnet vinde Indpas. Befolkningen er nemlig i Besiddelse af en rolig Besindighed og ønsker i kirkelig Henseende kun lovlig Orden, saa den kan have Fred for Indtrængen af dem, der forlanger Frihed i Kirken,

for at de selv kan være i den og lære og gøre, som de vil. (Formodentlig et Hib til Grundtvigianerne!). Man har nok i de beskikkede Styrere, snarere bør det gamle Lovens Led, der kom af Lave ved Grundlovens Prg. 80-84, atter bringes i en ny Orden i Henhold til Prg. 80.³⁾ Men paa den anden Side har der ikke været nogen Modstand mod Cirkulæret, eftersom Hensigten med det er god, og det muligt kan have gavnlige Virkninger, og derfor har han (Provsten) ved en Gudstjeneste i begge Sogne udpeget 2 Mænd fra hvert til Medlemmer af Raadene for et Tidsrum af 5 Aar, og da ingen havde noget at indvende, betragtede han dem som valgt. Menighederne har aabenbart ikke haft meget at sige i Darum-Bramminge!

Pastor Hansen, Gørding, er vist også kommet let om ved det. Han melder (d. 17/12 1856), at der allerførst i November efter forudgaaende Bekendtgørelse har været afholdt Valg en Søndag efter Gudstjenesten i begge Sogne, og da ingen opponerede mod de 4 fra Gørding og 3 fra Vejrup, han foreslog, ansaa han dermed Raadene for dannet. Nogen Plan for deres Virksomhed kunde han dog endnu ikke fremlægge, men man vilde samles, naar enten Præsten eller et af Medlemmerne ønskede det.

Ligeledes kunde Pastor Simonsen i Aastrup-Starup allerede d. 7/11 1856 indberette om Oprettelse af Menighedsraad i sine Sogne, skønt han frygtede for, at deres Betydning navnlig med Hensyn til Formaning og Advarsel overfor ubodfærdige kun vilde blive meget ringe. Da en hemmelig Afstemning syntes ham upassende, var han en Søndag efter endt Gudstjeneste traadt ned blandt Kirkegængerne og havde forelagt Sagen for dem, hvorpaa

han spurgte, om de eller han skulde foreslaa Medlemmerne. Man overlod det til ham, og han udpegede saa tre Mænd fra hvert Sogn, idet han sørgede for, at de tre, der stod for Fattigkassen, kom med, thi derved fik Menighedsraadet Indflydelse paa Ledelsen. Blandt de for Aastrup Sogn valgte var en Husmand og Haandværker fra Terpling, Niemann; han fik en særlig varm Omtale af Præsten, som roste ham for at være en for Troen og det kirkelige Liv meget nidkær Mand. Det var Hensigten, at Raadene skulde samles engang om Maaneden, enten i Kirkerne eller i et af Hjemmene, og man vilde i det hele søge at efterleve Cirkulærets Anvisninger. Nogen Protokol vilde ikke blive anskaffet, da de Formaninger, man maatte enes om at give, ikke skulde kendes af Eftertiden. Senere Valg burde foregaa ved en fri Afstemning.

Hvad Medlemmerne ellers har faaet ud af deres Sammenkomster, vides ikke, men d. 12/4 1858 følte Raadet i Aastrup »Trang til« at fremsætte en Udtalelse om de kirkelige Forhold i Sognet overfor Biskoppen. Det hedder heri, at der er en god Kirkegang og ingen Partiskel, men der er heller ikke noget vaagent kristeligt Liv og for ringe Altergang. Derimod er der adskillig Svir og Drikkeri, tildels stammende fra en i Aastrup oprettet Kro. Præsten havde advaret derimod fra Prædikestolen og Skærtorsdag sagt, at de, der var forfaldne, var uværdige Nadvergæster, og nu tænkte saa Menighedsraadet paa i Kraft af sin Myndighed at indstille, at de til Efteraaret udelukkedes fra Altergang, hvis de ikke omvendte sig. Men bør det gælde dem alle eller kun en enkelt?

Af Menighedsraadets Medlemmer er det sikkert, at den før nævnte Niemann er gaaet endog meget

stærkt ind for denne Henvendelse, som han endda maaske har fundet for svag i sine Udtryk. Han maa nemlig, som det vil ses af det efterfølgende, have haft sit Staasted i den gudelige Vækkelse, og han har ikke haft nær saa gode Tanker om Pastor Simonsen, som denne havde det om ham. At dette er rigtig, fremgaar med al Tydelighed af en Skrivelse, han lige før Jul indsendte til Biskop Daugaard, tre Uger efter at Præsten var blevet kaldet til et andet Embede, og hvori han i meget kraftige Vendinger siger sin Mening baade om ham og om Forholdene i Sognet. Han glæder sig, skriver han, over at den vantro Præst nu er blevet forflyttet, og han haaber, hans Eftermand maa blive en efter Guds eget Hjerte, saa han kan vække den arme, sovende Menighed. Thi den er ikke levende, men død i Synden og helt i Verdens Baand, ja den er værre, end Hedninger ofte er, hengivne som Folk er til Drik, Banden, Sværgen, Løgn og Bedrag, og alligevel tror de, at Kristus skal frelse dem. »Men naar der nu hverken er Liv i Præsten eller i Skolelæreren, i Kirken eller Skolen, ak Gud, den stakkels Menighed! Gud hjælpe os! Amen!«

Hvad Biskoppen svarede paa den af Præsten paa Menighedsraadets Vegne affattede Henvendelse, vides ikke. Niemanns Brev, der findes i Bispearkivet, har han utvivlsomt ladet ubesvaret.

Det eneste Sted foruden de allerede nævnte, hvor der blev oprettet Menighedsraad i Provstiet, var Seest. Den 24/11 1856 meddeler Pastor Schmidt herfra, at der er almindelig Stemning for, at al kirkelig Myndighed skal vedblive at være hos Præsten, eftersom den talrige Husmands- og Indsiederbefolkning rummer mange slette og forfaldne Individier, så den, der skal optræde mod dem uden at

have den gejstlige Autoritet i Ryggen, nok kunde have fysisk Kraft behov for at klare sig. Raadet kom til at bestaa af Præsten og to læge Medlemmer, valgt paa 3 Aar blandt de af Præsten foreslaaede, og det skulde samles, naar det var fornødent, mindst hver Tamperdag, i Kirken eller i Præstegaarden. Dets Opgave vilde blive at følge det kristelige Liv i Sognet med Opmærksomhed og at arbejde med paa Troens Oplivelse, herunder Kirkegangens Forbedring, men mod Sekterere og Vranglærdom. Det forudsattes, at det var til Stede ved Visitatser, og det haabedes, at Ledelsen af de fattiges Kasse gik over til det. Det kunde, enten ved et Medlem eller ved Kirkebetjenten paaminde forsømmelige — jf. Matth. 18, 15 — og vedkommende vilde eventuelt blive indkaldt for Raadet eller maa-ske faa deres Navne nævnt fra Prædikestolen eller endog, med Biskoppens Tilladelse, blive udelukket fra Nadveren. Skete det, kunde de ved Bortflytning ikke faa Attest fra Præsten til Optagelse i en anden Menighed. — Raadets Medlemmer burde i Sognet mødes med Agtelse og Velvilje; var man indbyrdes uenig om et eller andet Spørgsmaal, havde Biskoppen det afgørende Ord.

Det varede ikke længe, før Programmet blev prøvet. Aarsagen var det Røre paa Koldingegnen, der foranledigedes af Lægprædikanten Mogens Sommer, og som ogsaa kom til at berøre Seest. Sommer, der var udlært Skrædder, var siden blevet Lærer, først paa Sjælland og senere i Haderslev, og begge Steder holdt han gudelige Forsamlinger og kom i Strid med Præsterne. 1856 tog han sin Afsked, og i de følgende Aar rejste han rundt i Landet og holdt Møder, hvorunder han, paavirket af Søren Kierkegaard, angreb Folkekirken paa det voldsomste, og

hans snart sentimentale, snart dømmende Tale vandt ham en Tid adskillige Tilhængere, ikke mindst Kvinder, der blindt svor til ham. I det lange Løb smuldrede hans Indflydelse dog hen, og han flyttede til København, hvor han ogsaa holdt Forsamlinger, og hvorfra han ofte rejste til Amerika; dèr optraadte han som Naturlæge og Prædikant. Da Socialismen kom til Danmark sluttede han sig til den og søgte (forgæves) at blive Rigsdagsmand. Han døde 1901 i Aalborg, men da var der faa eller ingen, som mere tog Hensyn til ham.⁴⁾

1856 vakte hans Taler saa megen Opsigt og Harme i Kolding, at han maatte fortrække fra Byen, og han havde derefter et Hovedkvarter i Hjarup, hvor han fik en Del Tilslutning, og hvor han maaske haabede at faa dannet en Frimenighed; 4 Gange om Ugen prædikede han i de Gaarde, der aabnede sig for ham, ligesom han søgte at udstrække sin Virksomhed til andre Sogne. At Pastor Baggesen fra Harte ved et af hans Møder i Hjarup kom til at sige nogle rosende Ord om ham, kunde naturligvis kun yderligere styrke hans Selvfølelse og støtte hans Indflydelse paa Egnen. Den fungerende Præst i Hjarup, Kapellan Find, der styrede Embedet paa sin Faders Vegne, vilde imidlertid ikke optræde officielt imod ham, da han mente, han dermed vilde stemple hans Optræden som legal, og han troede heller ikke, haarde Ord vilde gøre noget Indtryk paa hans Tilhængere. Det bedste var, syntes han, at samle Folk om Kirken, og Besøget her vedblev da ogsaa at være tilfredsstillende, men paa den anden Side var Befolkningen alligevel nu delt i to Lejre, og det var derfor, skrev han til Biskoppen (d. 27/3 1857) for Tiden umuligt at arbejde videre med Me-

nighedsraadstanken. Et af de udpegede Medlemmer af det paatænkte Raad var endogsaa gaaet over til Fjenden.

Dette Røre forplantede sig ogsaa til Seest. D. 4/3 1857 meddelte Pastor Schmidt, at tre Mænd, de to lidt pietistiske, den tredie en slet Person, havde henvendt sig til ham om Lokale til et Møde med Sommer var Taler. De blev afvist, og Schmidt nægtede at deltage i Forsamlingen, fordi Sommer bestred den augsburge Konfessions Pag. 14^b), og det hele saa ud som Trods mod kirkelig Lov og Skik. Han tilføjede, at den, der laante Hus til Mødet, ville blive indkaldt til Præstegaarden, og der vilde fra Prædikestolen blive advaret mod Bevægelsen.

Da Mødet alligevel blev afholdt — det samlede c. 40 Deltagere, heraf Halvdelen fra andre Sogne — mente Præsten det rigtigst at lade Menighedsraadet træde i Funktion. Resultatet blev, at man anmodede Biskoppen om Tilladelse til at fremkomme med en Udtalelse fra Prædikestolen. Dens Indhold skulde efter en Tilønskning om Guds Naade fra Menighedsraad til Menighed være en Advarsel mod dem, der vil forvirre den i Ord og Gerning uden at spørge om Kald og Dygtighed og en Paapegning af, hvordan selvgjorte Proselytter og Lærere i vanskelige Tider kom under Guds frygtigheds Skin (2. Time, 3, 1-5), ligesom man vilde gøre opmærksom paa, at Skriften opfordrede til ikke at tage mod dem i Husene. — Privat tilføjede Pastor Schmidt, at det maatte være paa Tide at hævde den kirkelige Autoritet og at vise, at Folkekirken ikke er en Anstalt, enhver fræk Sekterer kan træde under Fødder, og hvis Præster man kan kaste Vrag paa.

Biskop Daugaard svarede herpaa, at Menighedsraadet gjorde vel i at advare Sommer, men han vilde ikke tilraade noget direkte Forbud med Trusel om kirkelig Straf, da mange vilde misforstaa dette og mene, den var borgerligt vanærende. Hertil kom, at han endnu ikke fra sine Provster havde faaet nøjagtig Besked om, hvad det egentlig var, Sommer lærte.⁶⁾

Naturligvis lykkedes det ikke ved Formaninger at bremse Sværmeriet, og Forsamlingerne vedblev under betydelig Tilslutning, baade i Seest, Hjarup og Skanderup, men sidst paa Aaret (1857) forlod Sommer Egnen, og Følgen blev, at Røret efterhaanden ebbede ud. En Husmandsfamilie i Seest, der først havde sluttet sig til Sommer, var derefter blevet indfanget af Mormonerne, som netop i disse Aar foretog et stort Fremstød i Danmark og vandt en Del Proselytter, men det lykkedes at vinde dem tilbage, hvorefter Schmidt efter Forhandling med Menighedsraadet ved en Søndagsgudstjeneste atter optog dem i Menigheden.

Af ovenstaaende synes det at fremgaa, at Menighedsraadet har spillet en Rolle i Seest — og da ogsaa i Aastrup. Ikke desto mindre er dette utvivlsomt en Misforstaaelse, thi vel hedder det, at Raadet har vedtaget dette og hint, men det er paa den anden Side aldeles tydeligt, at det er Præsten, der staar bag det hele, og at det er hans Meninger, der kommer til Orde i dets Udtalelser, hvis Form da ogsaa utvetydigt peger hen paa gejstlig Affattelse, uden at det, de læge Medlemmer eventuelt kunne have ytret, paa nogen Maade er til at se. Forøvrigt har de næppe indtaget nogen selvstændig Stilling til deres Præsts Forslag, de har tænkt, at hvad han i sin Egenskab af Embedsmand fremlagde, nok

maatte være det rigtige, og de har da uden at opponere givet deres Tilslutning. Kort sagt, Menighedsraadet har i Seest — som andre Steder, hvor det var i Funktion — kun som den gamle Medhjælperinstitution tjent til ved sin Eksistens at give Præstens Handlinger en Slags officielt Skær, uden at det i Praksis hetød noget.

Denne Uselvstændighed har da ogsaa, foruden hvad der ellers kunde indvendes mod dem⁷⁾, været en medvirkende Aarsag til Raadenes hurtige Opløsning, idet de, naar Præsten forflyttedes, det skete for Pastor Schmidts Vedkommende 1862 — og hans Eftermand muligt ikke var af hans Støbning, — blev overflødige, fordi de ikke selv havde noget at fremføre, og det saa meget mindre, som jo Cirkulæret af 1856 ikke havde henlagt noget virkeligt Arbejde til dem. Skønt man ikke hører noget derom, er det formodentlig gaaet saadan, at naar Raadenes Funktionstid, i Reglen 5 Aar, var udløbet, er den ikke blevet fornyet, eller hvis nye Valg har fundet Sted, er det kun sket denne Gang. Det vil sige, at de fleste er gaaet ind i Løbet af 1860'erne.

At der i Aastrup Menighedsraad har siddet en Mand, der havde sine egne Meninger og næppe har været bange for at hævde dem overfor sin Præst, den førømtalte Niemann, er en Undtagelse, der bekræfter Reglen. Thi som han var der ikke mange i Menighedsraadene, idet den skarpe Kirketugt, som han og hans Meningsfæller krævede indført, i den Grad plejede at opirre de andre Sognefolk, at Mænd med hans Anskuelse kun undtagelsesvis kunde vælges. I Bjerre-Hatting Herreder i Aarhus Stift blev der ikke oprettet et eneste Menighedsraad, bl. a. fordi man vilde sikre sig, at ingen af »De stærke Jyder«, der havde deres Hovedkvarter

paa disse Egne, skulde faa nogen kirkelig Indflydelse.

Det var kun et ringe Antal Menighedsraad, 7 i 4 Pastorater, der blev oprettet i Gørding, Jerlev, Slaugs og Anst Herreder. Om der kunde have været dannet flere, hvis Provsten havde stillet sig mere positivt til Sagen og var gaaet kraftigere ind for den overfor sine Præster, er ikke godt at vide, men i saa Fald havde heller ikke de næppe faaet nogen lang Levetid. Et Menighedsraad, som blev oprettet i Vester Vedsted, er ikke nævnt i det foregaaende, da Sognet først 1859 indlemmedes i Ribe Amt; tidligere havde det jo hørt under Haderslev. Der foreligger iøvrigt ikke nærmere Oplysninger om det i Bispearkivet.

Noter: 1) Fra Ribe Amt XIII, S. 513 ff. 2) Til det følgende: Ribe Bispearkiv: Indk. Breve fra Østre Provsti 1856 ff. 3) Pg. 80 er Løfteparagraffen om en Kirkeforfatning, de følgende omhandler Religionsfrihed. 4) Biogr. Leks. v. Engelstoft, XXII, S. 277 f. 5) Ingen bør lære offentlig i Kirken eller forvalte Sakramenterne uden at være lovlig kaldet. 6) Ribe Bispearkiv: Kopibog 10/3 1857. 7) Fra Ribe Amt XIII, S. 524 ff. — Arkivalierne i Landsarkivet, Viborg.
